

Sleutelcompetenties

Bouwstenen voor leren en leven

Mei 2016

VOCVO

De visie van Basiseducatie

In Vlaanderen is nog steeds 1 op 7 volwassenen laaggeletterd (PIAAC, 2013¹). De opdracht en de uitdaging van de sector Basiseducatie ligt in het versterken van de sleutelcompetenties² van cursisten en het terugdringen van de laaggeletterdheid.

De cursisten zijn de drijfveer voor onze organisatie. Het zijn volwassenen die verschillende rollen in de samenleving opnemen en ervaringen meebrengen: ze werken, voeden kinderen op, winkelen, bezoeken de dokter, gebruiken het openbaar vervoer ... Maar de samenleving stelt aanzienlijk hoge eisen aan onze laaggeletterde cursisten. Ze krijgen moeilijke brieven van verschillende instanties, moeten tabellen interpreteren, digitale vaardigheden beheersen, ... De uiteindelijke behoefte van de cursist is om zelfstandig te functioneren in zijn dagelijkse leven. Sleutelcompetenties beheersen is daarvoor een noodzaak. Daarom zijn ze van essentieel belang in onze trajecten. Ze zitten in elke opleiding vervat.

Sleutelcompetenties zijn essentieel in Basiseducatie, omdat ze de kern van de visie, de identiteit en de bestaansreden van de sector vertalen in een concrete, na te streven competentieverhoging bij de cursisten.

Historiek en situering

In het schooljaar 2000-2001 startte het VOCB i.s.m. de Centra voor Basiseducatie een denkoefening over het formuleren van doelstellingen voor de verschillende opleidingen van de basiseducatie. Het bestaande aanbod werd geëvalueerd (Sociale Kennis en Vaardigheden werd bijv. Maatschappijoriëntatie) en er werden twee nieuwe leergebieden aan de bestaande toegevoegd: Informatie- en communicatietechnologie en Talen. De nieuwe opleidingsstructuur van de basiseducatie moest een leemte in het volwassenenonderwijs opvullen. De leergebieden NT1, ICT, wiskunde en MO situeerden zich daarom op het niveau lager onderwijs/eerste graad secundair onderwijs - hier werden eindtermen voor geformuleerd – en NT2 en Alfa-NT2 op het niveau R1 van NT2 en talen in het volwassenenonderwijs – hiervoor werden basiscompetenties geformuleerd. Voor talen werden zowel basiscompetenties als eindtermen geformuleerd.

Deze eindtermen en basiscompetenties werden vervolgens – analoog aan de rest van het volwassenenonderwijs – in modules verdeeld. De ‘modularisering’ was een feit.

Voorafgaand aan deze modularisering deed VOCB een vergelijkende studie met ons omringende landen. De vrees bestond immers dat het werken aan ruime basisvaardigheden zoals altijd gebeurde in de sector verloren kon gaan door het aanbod op te splitsen in aparte leergebieden en opleidingen. VOCB haalde de mosterd bij de Basic Skills Agencies³ in Engeland. Zij werkten op een gelijkaardige manier voor dezelfde doelgroep en bij hen stonden de zgn. ‘Key Skills’ centraal. Dit zijn essentiële vaardigheden die iemand nodig heeft om volwaardig te kunnen deelnemen aan de samenleving.

---

¹ Zie www.piaac.ugent.be

² Zie pagina 5

³ <https://www.skillsforlifenetwerk.com/article/functional-skills/3946>

In Vlaanderen werden de volgende 'sleutelcompetenties' weerhouden:

- Communiceren
- Omgaan met numerieke gegevens
- Omgaan met informatietechnologie
- Samenwerken
- Eigen leren en presteren verbeteren
- Omgaan met problemen
- Keuzes uitvoeren

Het was de bedoeling dat hieraan in elke opleiding zou worden gewerkt, zodat cursisten breed versterkt zouden worden in Basiseducatie. De overheid volgde deze redenering en de sleutelcompetenties werden decretaal verankerd: *"Bij de ontwikkeling van opleidingsprofielen voor het volwassenenonderwijs worden ook sleutelcompetenties voor de basiseducatie of sleutelvaardigheden voor het secundair volwassenenonderwijs geformuleerd."*⁴

De lijst van 7 sleutelcompetenties had geen echt statuut en werd evenmin vermeld in de regelgeving. In het kader van de ontwikkeling van een matrix met eindtermen voor het leergebied MO in 2009-2010, werd een nieuwe set van 18 sleutelcompetenties geformuleerd. Deze set is gebaseerd op de 'stam' van de vakoverschrijdende eindtermen in het leerplichtonderwijs (VOET)⁵ en bevat ook de eerste generatie sleutelcompetenties van 2001, maar gaat breder.

Intussen werden op Europees vlak ook sleutelcompetenties geformuleerd⁶. Deze konden niet integraal overgenomen worden, maar vormden een goede inspiratiebron.

Bovendien bleek de set van 18 sleutelcompetenties te omvangrijk om mee verder te werken. Daarom werd deze herwerkt tot de **huidige lijst van 10 sleutelcompetenties** (zie ook blz. 7-9).

- Zelfbewustzijn
- Keuzes maken en uitvoeren
- Leren
- Communiceren
- Omgaan met numerieke gegevens
- ICT gebruiken
- Zelfstandig handelen
- Samenwerken
- Burger zijn
- Cultureel bewustzijn

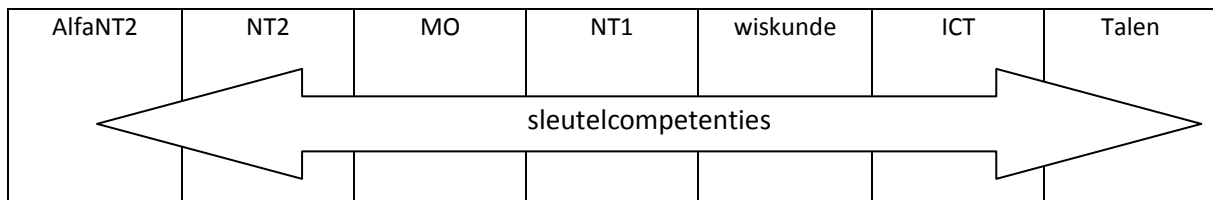
⁴ Omzendbrief Volwassenenonderwijs 15/6/2011, "De ontwikkeling van opleidingsprofielen en de onderwijsbevoegdheid van de centra voor volwassenenonderwijs en de centra voor basiseducatie", 4.3

⁵ <http://www.ond.vlaanderen.be/curriculum/secundair-onderwijs/vakoverschrijdend/>

⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=URISERV%3Ac11090>

De kijk van Basiseducatie op empowerment van cursisten via het werken aan sleutelcompetenties ⁷

Basiseducatie kiest voor een **integrale visie op de cursist**. Zowel de cursist ‘als lerende’ maar ook ‘als persoon’ meenemen in het leerproces, vinden we belangrijk. Bovendien hechten we als sector veel belang aan het versterken van de cursisten via gepersonaliseerde leertrajecten. De sleutelcompetenties vertalen deze visie in **concrete, onderliggende bouwstenen voor het leren en het leven**.

Basiseducatie werkt aan sleutelcompetenties **over alle opleidingen heen**. Dit is noodzakelijk omdat cursisten Basiseducatie deze competenties missen en hierdoor minder sterk in het leven staan. Zo zijn bijvoorbeeld hun cognitieve processen minder getraind of ingeslepen en hun leervaardigheden vaak minder ontwikkeld. Ook ontbreken essentiële competenties inzake taal, wiskunde, ICT en maatschappelijke redzaamheid. Met het werken aan sleutelcompetenties leggen we de klemtoon op deze onderliggende bouwstenen.

Wat zijn sleutelcompetenties?

Een **competentie** is de capaciteit van de cursist om kennis, inzichten, vaardigheden en attitudes te integreren om adequaat en succesvol te handelen en te functioneren. Bij competenties is het zichtbare gedeelte het gedrag, de handeling die gesteld wordt door de cursist. Onderliggende en minder zichtbare elementen van competenties zijn: kennis, vaardigheden, normen, waarden en overtuigingen, zelfbeeld, persoonlijkheid en motieven.

Bron: Ijsbergmodel McClelland ⁸

⁷ Zie ook: “Onze visie op didactiek”, Stuurgroep aanbod, CBE Open School Antwerpen, september 2015

⁸ David C. McClelland, “Human motivation”, Cambridge University Press, 1987

Sleutelcompetenties:

- Sleutelcompetenties zijn na te streven gedurende het hele opleidingstraject van de cursist.
- Door het werken met sleutelcompetenties **worden de opleidingen verbreed**: er is niet alleen aandacht voor de eindtermen van het leergebied, maar ook voor een set van generieke, voor het leven en het leren, belangrijke competenties.
- Sommige **modules uit bepaalde leergebieden focussen sterk op bepaalde sleutelcompetenties**. Zo bevat de module Leren leren heel wat eindtermen die ook als sleuteldoel terug te vinden zijn in de lijst. Bij ICT is informatie verwerken en verwerven ook terug te vinden in de eindtermen.
- Via sleutelcompetenties wordt gewerkt aan **brede geletterdheidscompetenties** aangezien heel wat elementen van het concept 'geletterdheid' vervat zitten in de sleutelcompetenties.
- Sleutelcompetenties in de Basiseducatie zijn **transfereerbaar en toepasbaar in veel situaties, rollen en contexten en zijn multifunctioneel** (men kan er verschillende doelen mee bereiken, verschillende problemen mee oplossen, verschillende soorten taken mee volbrengen).
- Sleutelcompetenties **verwerf je doorheen het leven** en als cursist werk je er expliciet aan tijdens een leerproces. Dit leerproces is dus nooit klaar.

Aan de slag met sleutelcompetenties

In Basiseducatie is het werken aan sleutelcompetenties één van de essentiële opdrachten. Als sector willen we blijven inzetten op het verder ontwikkelen en verdiepen van het werken aan sleutelcompetenties. Dit kan op verschillende manieren gebeuren.

Via het didactisch handelen van de lesgever:

Het functionele karakter van ons aanbod moet mogelijk maken dat cursisten sleutelcompetenties oefenen en werken aan taken **bruikbaar in hun dagelijkse leven**.

De lesgever moet sleutelcompetenties verbinden met (liefst meerdere) **concrete leeractiviteiten** en leerplandoelen en ze - impliciet of expliciet - integreren in de lesactiviteiten. We kiezen gericht voor oefen- en werkvormen die automatisch sleutelcompetenties trainen.

De lesgever moet tijdens een lesactiviteit **sleutelcompetenties 'zien' en ze 'bespelen'**, naar cursisten kijken door de bril van de sleutelcompetenties en zo eventueel bijkomende **leervragen** ontdekken. Vanuit deze blik en analyse worden een aantal sleutelcompetenties geïntegreerd in het leerproces - individueel of groepsmatig, maar steeds op maat. Enkel door ook **cyclisch** te werken aan sleutelcompetenties, is er vooruitgang te boeken.

Werken aan sleutelcompetenties kan **impliciet** gebeuren, ingebakken zitten in de les zonder dat de cursist er veel van merkt. Ook kunnen bepaalde sleutelcompetenties **'voorgeleefd'** worden door de lesgever, bv. in ondersteuning en communicatie van de lesgever, ...

Op centrumniveau:

Sleutelcompetenties kunnen versterkt worden door een module uit een bepaald leergebied te **combineren** met een module die expliciet gericht is op bepaalde sleutelcompetenties, bv. MO Leren leren. Dit betekent niet dat er in de "gewone" modules niet moet gewerkt worden aan bv.

leervaardigheden, maar een uitbreidingsmodule kan **extra tijd en ruimte** scheppen om hier nog dieper op in te gaan.

Sleutelcompetenties worden ook versterkt door **brede leerwegen aan te bieden**, waarin modules die expliciet inspelen op bepaalde sleutelcompetenties (NT1, Wiskunde, ICT, MO) elkaar opvolgen en aanvullen.

Het werken aan sleutelcompetenties kan ook in een **Open leercentrum** aan bod komen.

Zich persoonlijk ontwikkelen en bijleren

Sleutelcompetenties	Aspecten van de competentie <i>(niet exhaustief)</i> De cursist ...
ZELFBEWUSTZIJN	<ul style="list-style-type: none"> - verwoordt een eigen mening, ook als die niet overeenkomt met die van anderen - reflecteert over de eigen sterke en zwakke kanten
KEUZES MAKEN EN UITVOEREN	<ul style="list-style-type: none"> - weegt alternatieven af en maakt bewuste keuzes - benadert onderwerpen vanuit verschillende invalshoeken - ontwerpt een stappenplan, voert dit uit en stuurt dit bij om een keuze te maken en te realiseren - evalueert het keuzeprocess en de gemaakte keuze
LEREN	<ul style="list-style-type: none"> - schat de eigen mogelijkheden realistisch in - benoemt de essentie van een taak of probleem - schenkt doelgericht, selectief en nauwkeurig aandacht - maakt een realistische planning - voert een oplossingsplan uit - werkt met verschillende soorten informatie - vergelijkt - werkt doeltreffend - schakelt het geheugen in - roept in een nieuwe situatie aanwezige kennis en vaardigheden op - gaat constructief om met affectieve aspecten van het leerproces - blokkeert niet - vraagt uitleg tijdens het leren - stuurt met ondersteuning het eigen leerproces - evalueert met ondersteuning het eigen leerproces - stuurt waar nodig het eigen leerproces bij - evalueert de eigen leerstijl

Informatie verwerven, verwerken en gericht gebruiken

Sleutelcompetenties	Aspecten van de competentie (niet exhaustief) De cursist ...
COMMUNICEREN	<ul style="list-style-type: none"> - gebruikt een geschikte communicatievorm - begrijpt informatie (mondelinge en schriftelijke) - deelt informatie (mondelinge en schriftelijke) - luistert actief - zoekt oplossingen voor communicatiemoeilijkheden - gaat om met feedback - gaat respectvol om met verschillen tussen mensen en levensopvattingen
OMGAAN MET NUMERIEKE GEGEVENS	<ul style="list-style-type: none"> - ordent, interpreteert en presenteert numerieke informatie - maakt berekeningen en controleert het resultaat - schat tijd realistisch in, deelt tijd in en plant rekening houdend met de tijd - toont ruimtelijk inzicht
ICT GEBRUIKEN	<ul style="list-style-type: none"> - verwerft, verwerkt en gebruikt gericht digitale informatie - gebruikt gepaste digitale middelen om zich te informeren en te communiceren - is vertrouwd met het basisgebruik van digitale technologie - gaat kritisch en bewust om met digitale informatie

Functioneren en participeren in de samenleving

Sleutelcompetenties	Aspecten van de competentie (niet exhaustief) De cursist ...
ZELFSTANDIG HANDELEN	<ul style="list-style-type: none"> - herkent en verkent problemen - zoekt oplossingen, past deze toe en evalueert de resultaten - gebruikt gepaste kanalen om vragen, problemen, ideeën of meningen kenbaar te maken - doet weloverwogen beroep op maatschappelijke diensten en instellingen
SAMENWERKEN	<ul style="list-style-type: none"> - bepaalt in een samenwerking mee de taken en groepsafspraken en voert deze uit - stelt kwaliteitseisen aan het eigen werk en aan dat van anderen - evalueert zijn rol binnen een samenwerking - benoemt de voor- en nadelen van een samenwerking en de resultaten ervan - erkent de meerwaarde van samenwerken
BURGER ZIJN	<ul style="list-style-type: none"> - gedraagt zich respectvol en solidair - neemt verantwoordelijkheid op voor het eigen handelen in de samenleving - toont zicht betrokken bij maatschappelijke thema's - toont belangstelling voor mensen met verschillende opvattingen en achtergronden
CULTUREEL BEWUSTZIJN	<ul style="list-style-type: none"> - toont interesse in de eigen cultuur - toont interesse in andere culturen - gaat constructief om met interculturele verschillen

Deze tekst kwam tot stand in de Werkgroep Sleutelcompetenties, die zich tussen 2012 en 2016 heeft toegelegd op de actualisering van de sleutelcompetenties in Basiseducatie.

Aan deze werkgroep namen volgende medewerkers deel:

- Tine Baert, CBE Open School Kortrijk - Roeselare
- Pascale Hoelebrandt, CBE Leerpunt Gent - Meetjesland - Leieland
- Luk Luts, CBE Open School Leuven - Hageland
- Inge Schuurmans, CBE Open School Antwerpen
- Greet Van Beneden, CBE Open School Halle - Vilvoorde
- Liesbeth Van Schoote, VOCVO
- Carolien Fuchs, VOCVO
- Katrien Bultynck, VOCVO
- Mieke Coulebier, Federatie Centra voor Basiseducatie
- Stefan Paredis, Federatie Centra voor Basiseducatie